

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna

O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY

ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI 13-19

Muminov Ulmas Ravshanqulovich

QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI 20-30

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI:

XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK 31-37

Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR 38-43

Allamuratov Shuxrat Ashurovich

BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA

AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI 44-49

Sabirov Mansurbek

AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN

O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI 50-53

Matnazarova Mohira Uktamovna

KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING

SHAKLLANISH OMILLARI 54-59

Shukurillayev Yunus Asrorovich

BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA

OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA)..... 60-67

Esanova Nilufar

O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI

VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI 68-73

Jumayev Abdumo'min Fayziyevich

IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVIROPA FALSAFASIGA TA'SIRI 74-82

Pardaxol Normamatova Ochildiyevna

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI 83-87

Elboyeva Shaxnoza

O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA

HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI 88-94

Джаббаровва Юлдуз Джуманиязовна

РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА 95-100

Tuyev Fazliddin Erkinovich

2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA

O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI 101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOIIY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALLASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LISH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoiri Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARINING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shyryn Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRAUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> “MOTIVATSION YONDASHUV” HAMDA “KREATIV FIKRLASH” TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

STAGES OF STUDY OF THE HISTORY OF CENTRAL ASIA IN THE EARLY MIDDLE AGES IN ENGLISH LANGUAGE RESEARCH

Kholmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li

PhD researcher at the Fergana State University
Faculty of History

Abstract. This article offers an examination of the stages in the study of the Arab Caliphate's conquest of Central Asia, along with an analysis of selected English-language scholarly works devoted to the subject. Particular attention is given to the contributions of researchers such as Sir Thomas Arnold, Fred M. Donner, Patricia Crone, and C.E. Bosworth, highlighting the content of their works and the noteworthy perspectives they advance.

Keywords: Central Asia, Europe, Eastern countries, England, Arab Caliphate, Orientalism, Sir Thomas Arnold, Fred M. Donner, Patricia Crown, C.E. Bosworth, Western Europe, UK, East Indies, British Orientalist A.D. H. Bivar, Qutayba ibn Muslim.

INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI

Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti
Tarix fakulteti tayanch doktoranti

E-mail: alpinisth@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0003-3436-2405>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Arab xalifaligi tomonidan Markaziy Osiyo istilosining o'rganilish bosqichlari haqida va unga bag'ishlangan ingliz tilida yaratilgan ilmiy adabiyotlar haqidagi ayrim fikr mulohazalar va tahlillar ilgari surilgan. Jumladan, Ser Tomas Arnold, Fred M. Donner, Patrisiya Kroun, C.E. Bosworth kabi tadqiqotchilar asarlarining mazmuni hamda ulardagi e'tiborga molik fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, Yevropa, Sharq mamlakatlari, Angliya, Arab xalifaligi, Sharqshunoslik, Ser Tomas Arnold, Fred M. Donner, Patrisiya Kroun, C.E. Bosworth, G'arbiy Yevropa, Buyuk Britaniya, Ost Indiya, Britaniyalik sharqshunos A.D. H. Bivar, Qutayba ibn Muslim.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N18>

Kirish. Markaziy Osiyo qadim va o'rta asrlarda sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lib, Xitoyning G'arb bilan bog'lagan muhim savdo va madaniy aloqalar markazi bo'lgan. Hozirgi O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Xitoyning Sintszyan viloyati hududlarini o'z ichiga olgan ushbu mintaq, tarix davomida Kambiz, Iskandar Zulqarnayn (Aleksandr Makedonskiy), Temur va ularning vorislari tomonidan zabt etilgan. Bu hududda siyosiy hokimiyat turk xalqlariga tegishli bo'lsa-da, madaniyat asosan eroniy ta'sirida bo'lib qolgan. Dastlabki polyteistik dinlar o'rniga Zardushtiylik, Buddizm va Islom kirib kelgan. Savdogarlar afsonaviy ipak yo'li atrofida savdo imperiyalarini barpo etgan. Sovet Ittifoqi parchalanishidan

keyin Markaziy Osiyo xalqlari o'z meroslarini qayta kashf etishga harakat qilmoqda, bu esa, Eron, Xitoy va Hindiston madaniy elementlarining uyg'unlashganligini ko'rsatadi.[1]

Ma'lumki, Yevropada o'rta asrlarning oxirlarida yuzaga kelgan Renessans boshqa sohalar bilan birgalikda sharqshunoslik fanining ham rivojlanishiga, sharq mamlakatlariga bo'lgan qiziqishlarning oshishiga, undan tashqari, mintaqada yuz bergan sanoat taraqqiyoti siyosiy va iqtisodiy maqsadlarga ko'ra sharq mamlakatlarini tadqiq etish uchun muhim omil bo'ldi. Yevropada sharq mamlakatlarini o'rganishni dastlab fransuzlar boshlagan bo'lsalar, keyinchalik ingliz va nemislar katta hajmdagi tadqiqot ishlarini olib borib, sharqshunoslikka oid yirik ilmiy manbaga ega bo'ldilar.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ilk o'rta asrlardan boshlab esa Yevropa jamiyatida Sharq mamlakatlariga qiziqish tobora ortib borgan. Markaziy Osiyo tarixi va tarixshunosligi ingliz tilida keng o'rganilmoqda. Bu mintaqaning boy va rang-barang o'tmishi ko'plab ilmiy tadqiqotlarga asos bo'lgan. Markaziy Osiyo qadimdan Sharq va G'arbni, Shimol va Janubni bog'laydigan yo'llarning kesishuvida joylashgan bo'lib, strategik ahamiyatga ega hudud hisoblanib kelgan. Shuning uchun jahonning qudratli va buyuk davlatlari, shu jumladan, Yevropa mamlakatlari bu mintaqaning tarixi va madaniyatiga har doim qiziqish bildirib kelgan va haligacha qiziqishda davom etmoqda.

Hozirgi kunga qadar jahon tarixshunosligida va mamlakatimizda Markaziy Osiyo tarixi to'g'risida salmoqli ilmiy asarlar yaratilgan. Ushbu tadqiqotlarda Markaziy Osiyo tarixining ayrim jihatlarini xususida jiddiy mulohazalar uchraydi.

Sharq davlatlari tarixi to'g'risida ma'lumot yozib qoldirgan fransuz orientalistlarining asarlarini Angliyada o'rganish XVIII asrda avj oldi. Bunga Afrika va Osiyo kabi qit'alarda yer-mulk uchun kurash asosiy omillardan biri bo'lgan. Ingliz sharqshunoslik maktabi ham davlat siyosatiga monand tarzda sharqning buyuk hukmdorlari faoliyatini haqida tadqiqot olib borishni kuchaytirgan.

Shotlandiyalik olim ser William Muir ingliz sharqshunosligida Arab xalifaligi va Islom tarixiga oid yirik manbalar yaratgan sharqshunos hisoblanadi. Ser Tomas Arnoldning "Caliphate"(Xalifalik) (1924) asari, Fred M. Donner — amerikalik mashhur tarixchi va islomshunos bo'lib, u dastlabki islom tarixi, xalifalik davridagi siyosiy va harbiy jarayonlar bo'yicha yetuk mutaxassislardan biri hisoblanadi. Donnerning eng muhim asarlaridan biri bo'lgan "The Early Islamic Conquests"(Ilk Islom istilolari)(1981) asari, o'sha davr haqida Patrisiya Kroun o'zining "Slaves on Horses: The Evolution of the Islamic Polity (1980)" nomli asarida xalifalik tuzilmalarining shakllanishi, markaziy va mahalliy hokimiyat o'rtasidagi murakkab aloqalari, Britaniyalik mashhur sharqshunos C.E. Bosworth (1928–2015) "The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz"(Seiston Safforiylari va Nimruz maliklari tarixi)(1992) asari, Britaniyalik sharqshunos A. D. H. Bivarning asarlarida arablarning Markaziy Osiyoga bosqini haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan.

Natijalar va muhokama. Ma'lumki, Yevropada o'rta asrlarning oxirlarida yuzaga kelgan Renessans boshqa sohalar bilan birgalikda sharqshunoslik fanining ham rivojlanishiga, sharq mamlakatlariga bo'lgan qiziqishlarning oshishiga, undan tashqari, mintaqada yuz bergan sanoat taraqqiyoti siyosiy va iqtisodiy maqsadlarga ko'ra sharq mamlakatlarini tadqiq etish uchun muhim omil bo'ldi. Yevropada sharq mamlakatlarini o'rganishni dastlab fransuzlar boshlagan bo'lsalar, keyinchalik ingliz va nemislar katta hajmdagi tadqiqot ishlarini olib borib, sharqshunoslikka oid yirik ilmiy manbaga ega bo'ldilar.

XV asrning o'rtalarida Mayntsda harakatlanuvchi turdagi bosmaxona ixtirosi keyingi o'n yilliklarda Yevropaning german va roman til sohalarida kitoblarning misli ko'rilmagan tarqalishiga olib keldi.

Sharq davlatlari tarixi to'g'risida ma'lumot yozib qoldirgan fransuz orientalistlarining asarlarini Angliyada o'rganish XVIII asrda avj oldi. Bunga Afrika va Osiyo kabi qit'alarda yer-mulk uchun kurash asosiy omillardan biri bo'lgan. Ingliz sharqshunoslik maktabi ham davlat siyosatiga monand tarzda sharqning buyuk hukmdorlari faoliyatini haqida tadqiqot olib borishni kuchaytirgan.

Yevropa qit'asida millatlarni, ularning tarixi va madaniyatini o'rganishga qiziqish XVII asrda boshlangan va bir nechta ixtisoslashgan ilmiy tadqiqot markazlari tashkil etilgan. "XVIII asrga kelib rus, arab va g'arbiy Yevropa mualliflarining o'zbeklar, qirg'izlar, qozoqlar, tojiklar va boshqalarga oid asarlari — tarix, etnografiya va boshqa mavzularni qamrab olgan asarlari allaqachon tarjima qilingan edi".[2]

XVIII asr oxiri – XX asr boshlarida sharqshunos atamasi Sharq dunyosining tillari va adabiyotlariga ixtisoslashgan olimni anglatardi. Bunday olimlar orasida amaldorlar ham bor edi Ost India kompaniyasi, Arab madaniyati, Hind madaniyati va Islom madaniyati Yevropa madaniyati bilan teng ravishda o'rganilishi kerakligini aytgan. Bunday olimlar orasida filolog ham bor Uilyam Jons tadqiqotlari Hind-Yevropa tillari zamonaviy filologiya asoslarini boshlab berdi. Ost Indiya kompaniyasi qoidasi Sharqshunoslik hindlar bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirish va saqlash vositasi sifatida 1820-yillarga qadar, "anglikistlar"ning ta'siri Tomas Babington Makoley va Jon Styuart Mill G'arb uslubidagi ta'limni targ'ib qilishga olib keldi.[3]

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida G'arbda, xususan Angliya va Fransiyada Sharqshunoslik (Orientalism) ilmiy maktablari shakllandi. Bu maktablar Islom dunyosi, jumladan Markaziy Osiyo bo'yicha olib borilgan dastlabki tizimli tadqiqotlarning asosi bo'ldi. Ingliz tilidagi tadqiqotlar asosan arab manbalariga tayangan holda yozilgan bo'lib, ular ko'pincha mustamlakachilik ruhidagi yondashuvlarni o'z ichiga olgan. Bu davr tadqiqotchilari – masalan, E.G. Browne, William Muir, va Hamilton Gibb kabi olimlar – Islom va musulmon tarixiga asosan filologik, sivilizatsion va ba'zan missionerlik nuqtai nazaridan qaraganlar.[4]

Britaniyadagi musulmon jamoalarining oshishi Markaziy Osiyodagi xalifalik faoliyatiga qiziqishni kuchaytirdi. Olimlar Qutayba ibn Muslim kabi shaxslarning harbiy yurishlari va istilodan keyingi madaniy sintezni o'rganishni boshladilar. Bu davrda ingliz tilida chop etilgan asarlar, masalan, Ser Tomas Arnoldning "Caliphate" (Xalifalik) (1924) asari, xalifalikning ko'p millatli islomiy tsivilizatsiyani shakllantirishdagi rolini ta'kidladi. Al-Tabariy xronikalarining tarjimalarining mavjudligi ushbu tadqiqotlarni yanada boyitdi va istilolar hamda ularning uzoq muddatli ta'sirlarini batafsil tahlil qilish imkonini berdi.[5]

XX asning ikkinchi yarmidan boshlab Markaziy Osiyoga arablar bosqini haqidagi tadqiqotlar bilan Amerikalik olimlar ham tadqiqot olib borishgan. Hususan, Fred M. Donner — amerikalik mashhur tarixchi va islomshunos bo'lib, u dastlabki islom tarixi, xalifalik davridagi siyosiy va harbiy jarayonlar bo'yicha yetuk mutaxassislardan biri hisoblanadi. U Chikago universiteti professori bo'lib, shuningdek, u Harvard va Yale universitetlarida ham dars bergan. Uning ilmiy yondashuvi zamonaviy tarixiy metodologiyaga asoslangan bo'lib, ayniqsa musulmon jamiyatlarining shakllanishi va ularning siyosiy-madaniy tuzilmalarini manbaviy asosda chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Donnerning eng muhim asarlaridan biri bo'lgan "The Early Islamic Conquests" (Ilk Islom istilolari) (1981) kitobida u musulmonlar tomonidan amalga oshirilgan VII–VIII asrlar istilolarini keng qamrovli tarzda tahlil qiladi. Asarda arab istilolari nafaqat harbiy yurishlar doirasida, balki ularning orqasidagi siyosiy, iqtisodiy va diniy motivlar nuqtayi nazaridan ko'rib chiqiladi. Muallifga ko'ra, arab istilolari yagona diniy sabablarga emas, balki xalifalikning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish, yangi soliq bazalarini egallash va savdo yo'llarini nazorat qilish zarurati bilan ham bog'liq bo'lgan.

Amerikalik tadqiqotchilardan yana biri Daniyada tug'ilib AQShga ko'chib ketgan Patrisia Kroun hisoblanadi. U zamonaviy g'arb tarixshunosligining yetakchi vakillaridan biri bo'lib, u islomiy siyosiy institutlar va ilk musulmon davlatchiligi tarixini o'rganishda o'ziga xos, tanqidiy metodologiyasi bilan ajralib turadi. U ayniqsa islom sivilizatsiyasining shakllanish bosqichlari, xalifalik boshqaruvi va arablar tomonidan amalga oshirilgan istilolarni siyosiy-iqtisodiy va ijtimoiy kontekstda izohlagan.[6]

Kroun o'zining "Slaves on Horses: The Evolution of the Islamic Polity" (Ot ustidagi qullar: Islom siyosatining evolyutsiyasi) (1980) nomli asarida xalifalik tuzilmalarining shakllanishi, markaziy va mahalliy hokimiyat o'rtasidagi murakkab aloqalar, harbiy elitalarning siyosiy rolini keng tahlil qiladi. Asarning 18–26-betlarda u xalifalikdagi viloyatlar boshqaruvi va arab istilolari natijasida yuzaga kelgan yangi siyosiy muvozanatlar haqida fikr yuritadi. Garchi bu sahifalarda Markaziy Osiyo haqida bevosita ko'p misollar keltirilmagan bo'lsa-da, Kroun tomonidan ilgari surilgan nazariy g'oyalar, xususan, markaziy hokimiyatning mahalliy kuchlarga bog'liqligi, harbiy elitalarning davlat boshqaruvidagi ta'siri, viloyat hokimlari va ularning siyosiy avtonomiyasi masalalari Movarounnahr istilosining mohiyatini chuqur tushunishda juda muhimdir.[7]

XX asrdan boshlab G'arbiy Yevropada Arab xalifaligiga oid yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarning yanada rivojlanishiga mustamlakachilik siyosati turtki bo'ldi. Xususan, Buyuk Britaniya sharqshunoslari tomonidan Arab xalifaligi to'g'risida ilmiy mulohazalarni o'z ichiga qamrab olgan adabiyotlar yaratish kuchaydi. Masalan, Britaniyalik mashhur sharqshunos C.E. Bosworth (1928–2015) islomshunoslik va Eron hamda Markaziy Osiyo tarixiga oid tadqiqotlari bilan tanilgan. U uzoq yillar Birmingham universitetida professor lavozimida ishlagan va nufuzli Encyclopaedia of Islam nashrining ko'plab maqolalari muallifi hisoblanadi. Uning "The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz" (Seiston Safforiylari va Nimruz maliklari tarixi) (1992) nomli fundamental asari arab istilosidan keyingi davrda Eronning janubi-sharqiy qismida (xususan, Seiston va Xuroson atrofida) shakllangan ilk mustaqil mahalliy sulolalardan biri bo'lgan Safforiylar davlatini tahlil qiladi. Asarning 80–95-betlarida arablar tomonidan joriy etilgan boshqaruv tizimining bu hududda qanday o'zlashtirilgani, mahalliy elitalar tomonidan qanday qayta talqin qilingani va bu tajribaning keyingi G'aznaviylar kabi sulolalar tomonidan qanday davom ettirilgani muhokama qilinadi. Bosworth ushbu sulolalarning o'z hokimiyatlarini qonuniylashtirishda arab–islomiy siyosiy merosdan foydalanganliklarini, lekin mahalliy urf-odatlarini ham saqlab qolishga intilganliklarini ko'rsatadi.[8]

Bu davrda ingliz tilli tadqiqotlar soni nihoyatda ko'p edi. Bunga sabab sifatida mustamlakachilik hududlarining katta qismida islomning ta'siri g'oyatda kattaligi sharqshunoslar tomonidan o'rganilishiga sabab bo'ladi. Ya'na bir mashhur olim Britaniyalik sharqshunos A.D. H. Bivar arablarning Markaziy Osiyodagi istilolari tarixiga oid muhim

tadqiqotlar muallifidir. Uning “The Arab Conquests in Central Asia”(Markaziy Osiyoga Arab istilosi)(1971) nomli maqolasi VII–VIII asrlarda arab qo‘shinlarining Movarounnahrqa qilgan yurishlarini tafsilotli tarzda yoritadi. Bivar o‘z asarida ayniqsa Qutayba ibn Muslimning harbiy strategiyasiga e‘tibor qaratadi. Asarning 35–47-betlarida u Sug‘d, Buxoro va Samarqand viloyatlariga qilingan yurishlarni muvaffaqiyatli qiladi. U Qutaybaning yurishlarini nafaqat harbiy g‘alabalar, balki murakkab muzokaralar, mahalliy zodagonlar bilan kelishuvlar va madaniy aloqalar nuqtai nazaridan tahlil qiladi.[9]

XX asrning boshlari Buyuk Britaniyada Islom madaniyatiga qiziqishning oshgan davri sifatida e‘tirof etiladi, bu esa mustamlakachilik munosabatlari, migratsiya va intellektual qiziqishlarning birlashuvi natijasida yuzaga keldi. Britaniyada, ayniqsa Janubiy Osiyo va Yaqin Sharqdan kelgan musulmon jamoalar sonining ko‘payishi, Arab xalifaligining tarixiy va madaniy merosini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni oshirdi.

Xulosa. Xulosa sifatida shunday deyish mumkin: ingliz tilli tadqiqotlarda Markaziy Osiyoning Arab xalifaligi tomonidan istilo qilinishi voqealari nafaqat mintaqa tarixining muhim burilish nuqtasi, balki global tarixiy jarayonlarning ajralmas qismi sifatida talqin etiladi. Ushbu tadqiqotlarda istilo jarayoni harbiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatlari bilan birga, islom sivilizatsiyasining mintaqaga kirib kelishi va uning keyingi taraqqiyotga ta‘siri keng yoritiladi. Shuningdek, mualliflar mintaqa xalqlarining qarshiligi, mahalliy boshqaruv tizimlarining moslashuvi hamda arab istilosining uzoq muddatli ijtimoiy-madaniy merosi haqida turli ilmiy yondashuvlarni taqdim etadilar. Natijada, bu mavzu Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda xalqaro ilmiy muloqotning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida o‘z o‘rniga ega bo‘lib qolmoqda. Ingliz tilidagi tadqiqotlar va manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki: Arab xalifaligi istilosi Markaziy Osiyoda nafaqat harbiy yurishlar, balki hududiy siyosiy transformatsiya, dini hamda madaniy assimilyatsiya jarayonini boshlab berdi. Bu jarayon bir nechta bosqichdan iborat bo‘lib, dastlabki kuchli harbiy yurishlar, keyin esa mahalliy elitalarning integratsiyasi, iqtisodiy-ijtimoiy islohotlar orqali islomiy davlat shakllanishiga olib bordi. Talas jangi orqali esa G‘arb bilan Sharq hukmronlik uchun birinchi marta to‘qnashgan va Markaziy Osiyo tarixining muhim burilishini bildirgan. Shunday qilib, Arab xalifaligi istilosi regionda yangi siyosiy, dini va madaniy tuzumning shakllanishiga zamin yaratdi, bu esa Samanidlar davrida o‘zining eng yuqori cho‘qqisiga yetdi.

Ayniqsa ser William Muir, ser Tomas Arnold, Fred M. Donner, Patrisiya Kroun, C.E. Bosworth va A.D.H. Bivar kabi tadqiqotchilar ning asarlarida ushbu masala arab, fors va xitoy tilli manbalar asosida jiddiy tahlil qilinadi hamda ilmiy xulosalar beriladi.

Yevropa, Rossiya va arab olimlarining izlanishlarida Markaziy Osiyo, arablar uchun nafaqat geosiyosiy, balki mafkuraviy qulay hudud sifatida ham talqin etiladi. Bu munosabatlar musulmon olamining shimoliy chegaralarida Islomning yoyilish jarayoni va unga bo‘lgan mahalliy qarshilik kontekstida o‘rganiladi.

Xorijiy adabiyotlarda bu davr hodisalari ko‘plab manba va uslublar asosida yoritilgan bo‘lib, ular asosida Markaziy Osiyoni arablar tomonidan bosib olinishi emas, balki murakkab diplomatik, madaniy va iqtisodiy aloqalar tizimi sifatida ham ko‘rilmoqda. Shunday qilib, bu munosabatlar tarixini chuqur va ko‘p qirrali tahlil qilish, Markaziy Osiyo tarixini global kontekstda to‘g‘ri anglashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot ishida Buyuk Britaniyada Markaziy Osiyoni o‘rganish bilan shug‘ullanuvchi tadqiqot muassasalari hamda mintaqaga oid tadqiqot materiallarini chop etuvchi nashriyotlar faoliyati yoritiladi. Geografik va strategik muhim

nuqtada joylashgan mamlakat manfaati nuqtai-nazaridan qaraganda, mintaqani turli tomonlama o'rganayotgan va tadqiq qilayotgan muassasalarning faoliyatini o'rganish mavzuning dolzarb tomonlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. The Heritage of Central Asia: From Antiquity to the Turkish Expansion - Richard N. Frye 1998
2. Masaliyeva O. XX asr ingliz-amerika tarixshunosligida Buxoro, Xiva va Qo'qon xonliklari tarixi. Tarix fanlari nomzodi i. d. ... diss. – T., 1999. 16-b
3. Macfie, A. L. (2002). Orientalism. London: Longman. P 1-2
4. <https://en.wikipedia.org/wiki/Orientalism>
5. Arnold, Thomas. The Caliphate. Oxford University Press, 1924
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Кроун,_Патрисия
7. Crone, Slaves on Horses: The Evolution of the Islamic Polity 1980, pp. 18–26
8. Bosworth, The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz 1992, p. 84
9. Bivar, The Arab Conquests in Central Asia 1971, p. 39

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).